

לקראת עתיד ללא צמיחה

דיוויד הרווי
עיבוד: הרן סנד

הפיננסי של 2008 "הסתיים". לכאורה, זה נכון, ובסין והודו יש אפילו צמיחה מרשימה. עם זאת, עדיין יש לנו בעיה רצינית בתעסוקה. קרן המטבע מדווחת שבמשבר אבדו כ-30 מיליון משרות בעולם, מתוכן 7.5 מיליון בארה"ב ומיליונים נוספים בספרד ובריטניה. אובדן המשרות התרחש בעיקר במדינות "המפותחות".

האמריקאים, שחושבים שלגת הבייסבול המקומית שלהם היא ה-"World Series", חושבים שיש משבר עולמי, אך זה לא נכון. סין איבדה 3 מיליון משרות, אך יצרה משרות חדשות במקומן. אוסטרליה פורחת בגלל העסקים עם סין. המשבר אפילו לא משפיע על כל אירופה - יש עלייה משמעותית באבטלה בארה"ב, בריטניה, ספרד, יוון ושבדיה, אך לא בגרמניה או הולנד. כלומר, יש הבדלים גדולים בין מדינות אירופה. מדוע זה קורה ולמה אנחנו עדיין מרגישים משבר, למרות שהוא כביכול "הסתיים"?

הקפיטליזם לעולם אינו פותר את משבריו, אלא פשוט מזיז אותם. הם יכולים לזוז סקטוריאלי (בעיית אשראי יכולה להפוך לבעיית אבטלה וכד') או גיאוגרפית.

ספרי, "האניגמה של הקפיטל", נכתב באמצע המשבר של 2008, תוך כדי אירועים כלכליים דרמטיים שהתרחשו במהירות. הרעיון המרכזי שהבעתי בספר הוא שהקפיטליזם לעולם אינו פותר את משבריו, אלא פשוט מזיז אותם. לעתים הוא מזיז אותם בין סקטורים - מסוג אחד של בעיה לסוג אחר (כך, בעיית אשראי יכולה להפוך לבעיית אבטלה וכד'). לעתים הוא מזיז אותם גיאוגרפית ממדינה אחת לאחרת.

ניתן לראות דוגמה לכך במצב היום. הניסיון הנוכחי לפתור את המשבר מוביל לעימותים בין עובדים ואיגודים לבין הסקטור הציבורי, כפי שראינו בוויסקונסין ובמצרים. הסיבה לכך היא שהפתרון המוצע למשבר הוא הדבקת טלאים של התערבות ממשלתית על הבעיות, מה שמעביר את הלחץ של המשבר מהסקטור הפיננסי לסקטור הממשלתי.

בנקודה שאנחנו נמצאים בה יש להתייחס לטענה שנשמעה ב-2010 לפיה המשבר

המשבר העולמי החוזר מוכיח שיש בעיה יסודית בשיטה. עלינו לדמיין עתיד ללא ההתמכרות של החברה הקפיטליסטית לצמיחה

שהמדינה לא יכולה להרשות לעצמה את מנגנוני הרווחה. אלא שיש כשל בטיעון. אם המדינה לא יכולה להרשות לעצמה את מנגנוני הרווחה, האם האזרחים יכולים? ואם האזרחים יכולים, למה הממשלה לא יכולה? את העלויות האלה חייבים, כביכול, להשית על האזרחים כי "למדינה אין כסף". בינתיים זה מגביר מאוד את חוסר השוויון החברתי במדינה.

אם כן, ההון מנסה להחזין את עלויות איכות הסביבה והקיום של העובדים. אחת הדרכים בהן הוא עושה זאת היא העמקת המשבר. אפשר לפתור את המשבר מיידית ע"י מיסוי מיליארדרים, אבל פוליטיקאים משתי המפלגות הגדולות בארה"ב מתנגדים לצעדים כאלה. כדי לזכות בבחירות הם חייבים להשיג כסף, כך שלמעשה מי שבאמת בשלטון הוא "מפלגת וול סטריט" ששולטת בכסף שמממן את הבחירות, ודוחפת להחזנת עלויות הסביבה וקיום העובדים.

בניגוד ליושבים בשלטון, אזרחים בארה"ב לא באמת מעוניינים בחברה מקוטבת. בסקר שנערך לאחרונה בו שאלו אנשים בארה"ב מהי חלוקה כלכלית הוגנת בעיניהם - הם אמרו ששני העשירונים העליונים בחברה צריכים לקבל 30% מהמשאבים. הם חשבו שהיום אותם שני עשירונים מקבלים 60%. במציאות שני העשירונים העליונים מקבלים 85% מהמשאבים. מה יקרה לשני העשירונים התחתונים? אין להם כמעט שירותי רווחה. לכן צפויים קונפליקטים. תראו מה קרה בוויסקונסין. העובדים שם יצאו למאבק קשה כנגד הכוונה להגביל את זכות ההתאגדות. דברים כאלה צפויים להתגבר במציאות הנוכחית.

האפשרות הסינית

יישום המדיניות המרסנת בארה"ב נעשה תוך התעלמות מתוצאות המדיניות הזאת באירלנד וספרד שם היא לא הובילה להתאוששות כלל. מצבן רע בהרבה ממה שהיה לפני כן. מפלגת וול סטריט לא רוצה התאוששות מלבד לעצמה, ואת זה היא כבר קיבלה, אז מה אכפת לה מכל השאר?

מדיניות מרסנת

מדיניות מרסנת היא מדיניות בה הממשלה מקצצת את הוצאותיה ולעתים גם מעלה מסים. בשנים האחרונות הכוונה ב"מדיניות מרסנת" היא בעיקר לקיצוץ הוצאות הממשלה ופחות להעלאת מסים.

החצנת עלויות

החצנת עלויות הוא הכינוי למדיניות בה בעל הון מנסה להעביר עלות ייצור כלשהי של גורמים אחרים, בד"כ לממשלות או לציבור. הדוגמה הקלאסית להחצנת עלויות ניתנת מתחום איכות הסביבה, בה עלויות זיהום הסביבה ע"י מפעלים משולמות בדרכים עקיפות על ידי מערכת הבריאות, מערכות שונות לניקיון וכחובן מכיסם הפרטי ובריאותם של האזרחים.

פניה למדיניות מרסנת

המשבר של 2008 היה במערכת הפיננסית ולשם היינו צריכים להסתכל כדי לנתח אותו. כעת המשבר עבר למדינות וצריך להסתכל עליהן ועל הפוליטיקה שלהן כדי לנתח אותן. התגובה הפוליטית בארה"ב מאופיינת בכעס עצום על החוב הממשלתי. החוב הממשלתי הוא כמובן בעיה, אבל למה דווקא הוא במוקד תשומת הלב? ובכן, כדי להתמודד עם חוב, אפשר לפנות ל**מדיניות מרסנת**. ואכן, לשם ארה"ב פנתה לאחר פליטת קיינסיאני בשנים 9-2008. זו גם המדיניות בבריטניה ובמדינות החלשות באיחוד האירופי. לא צריך להיות קיינסיאני מתוחכם כדי להבין שאם נוקטים מדיניות מרסנת בתקופת משבר, מאבדים משרות. דייוויד קמרון, ראש ממשלת בריטניה, עומד להעלים כחצי מיליון משרות בסקטור הציבורי. הוא כנראה יאבד עוד כמיליון משרות אצל קבלנים של הסקטור הציבורי. כך הוא ייצור כמיליון וחצי מובטלים בסך הכול. לכלכלנים כמו פול קרוגמן חוזים שזה גם מה שיקרה בארה"ב.

ניתן להבחין כאן בתבנית היסטורית מעניינת: המשברים בארה"ב ב-1991-1990 וב-2001 הסתיימו במה שנקרא "התאוששות נטולת משרות". כלומר, התאוששות בפרמטרים הכלכליים שלא לוותה בהתאוששות שוק התעסוקה. במשבר הנוכחי ישנה **התאוששות שיוצרת אבדן משרות**. שיעור המובטלים לטווח ארוך בארה"ב עלה מ-25% מהמובטלים למעל 50% מהמובטלים. זה משבר רציני והשאלה היא איך הבעיה תיפתר ועל-ידי מי. כשרייגן עלה לשלטון, הוא נכנס למרוץ חימוש עם רוסיה, שמומן על-ידי חוב. הוא גם קיצץ דרסטית במסים על העשירים ביותר (הוריד אותם מ-72% ל-30% תוך יום). מדיניות זו הגדילה משמעותית את החוב. דייוויד סטוקמן, האחראי על התקציב, הסביר אז בגילוי לב שהם רוצים שהחוב יהיה כל כך גדול

שהם יוכלו להיפטר מתכניות סוציאליות שהם לא רוצים. בוש הבן נכנס לשתי מלחמות שעלותן הסופית הייתה כ-2 טריליון דולר. גם הוא נקט בהפחתה משמעותית במסים לעשירים ונתן מתנות גדולות לחברות התרופות הגדולות. דיק צ'ייני אמר כל הזמן ש"רייגן לימד אותנו שחוב הוא חסר חשיבות". היום פתאום למפלגה הרפובליקנית אכפת מאוד מהחוב.

ההון מחזין את עלות קיומם של העובדים

ההון תמיד מנסה להחזין חלק מהעלויות שלו כך שמישהו אחר ישלם עליהן. שני תחומים משמעותיים בהם ניסיון זה ניכר הם איכות הסביבה ועלויות הקיום של העובדים (כלומר, הפעולות השונות הנדרשות להמשך קיומם הפיזי והחברתי של העובדים כמו מזון, דבור, קיום משפחה וילדים). ב"קפיטל" מרקס טוען שהשיטה הבסיסית של ההון היא לתת לעובד משכורת ולומר לו "תתקיים" גם אם המשכורת לא מספיקה לשם כך. היו תנועות שניסו להכריח את ההון לשלם חלק מעלויות הקיום של העובדים, כמו הניו דיל של רווולט או רפורמת הרווחה של קלינטון. הטיעון המוסרי של ההון כנגד ניסיונות כאלה הוא שרווחה צריכה להיות באחריות האזרחים עצמם ולא באחריות המדינה. הטיעון הכלכלי שלהם הוא

דייוויד הרווי הוא מרקסולוג, גאוגרף ופרופסור לאנתרופולוגיה. זהו 40 שנה הוא מלמד קורס קריאה מודרכת ב"קפיטל" /// אתר: <http://davidharvey.org>

כסף בבת אחת וה"מוצר" נצרך מידית, כמו בטקסים של האולימפיאדות. לכן אני חושב שצריך לשנות כיוון ולומר: זה מצוין שבארה"ב אין צמיחה! המודל הסיני הוא הרע ביותר מנקודת המבט של הקיימות לטווח הארוך כי הוא הרסני ביותר לסביבה! הבעיה היא שהמודל האמריקאי והאירופאי לא מכוונים לפיתוח מגוון של יכולות אנושיות באמצעות המשאבים שבידיו, אלא רק לריכוז המשאבים אצל קבוצה קטנה בעלת כוח פוליטי עצום. אם כך, אנחנו צריכים לחשוב על משהו שונה באופן קיצוני. אנחנו צריכים לחשוב מה יכול להחליף את הקפיטליזם עם הקיבעון שלו על-3% צמיחה והריכוז של ההון. מערכת שתפנים את כל העלויות המוחצנות הנוכחיות.

הבעיה היא שמעט אנשים עובדים על כיוונים כאלה. באוניברסיטאות, למשל, הרוב רוצים ללמד דברים כמו "אתיקה ניאו ליברלית" - דבר שהוא אוקסימורון. אקדמאים עושים כנסים גדולים על יוזמות "אנטי-עוני". אני אומר שנחוצות לנו יוזמות "אנטי-עושר". אי אפשר לפתור את בעיית העוני העולמי בלי לפתור את בעיית העושר העולמי.

צריך לזכור שיש הבדל בין צמיחה לפיתוח יכולות וכוחות אנושיים. צריך מודל כלכלי שלא מסתמך על צמיחה אלא על פיתוח. לפיתוח יש אפשרויות אינסופיות. לצמיחה - לא. אי אפשר לעבור לפיתוח במבנה המעמדי הנוכחי בו מעמד אחד מרכזי יותר ויותר כוח ומנסה להעלים לחלוטין את ההתנגדות. עלינו לבחור באיזה מין עולם אנחנו רוצים לחיות - בפרוטוקרטיה בה אם יש לך מזל אתה זוכה בכמה פירוים משולחנות העשירים, או בעולם שוויוני יותר שבו החברה עוסקת בפיתוח של היכולות האנושיות. נראה לי שהאמריקאים מעדיפים את האפשרות השנייה. ///

מאמר זה מבוסס על הרצאה שנשא דיוויד הרווי ב-MIT במרץ 2011

מהעולם שצועק "חוב! ריסון!" וחצי שצועק "גרעון! צמיחה!" לכן ב-G20 אין הסכמה בין המדינות. אובמה רוצה להביא את ארה"ב קצת לצד השני, אבל הרפובליקנים לא נותנים לו, ובסופו של דבר גם הוא ממפלגת וול סטריט. נראה שהרפובליקנים ינצחו בקרב הזה, אבל זה לא כורח המציאות. מה שקרה בוויסקונסין אולי יראה לאנשים שיש כאן מאבק מעמדות שעלינו לטפל בו. ואותו דבר נכון בתחום הסיביתי. האופן בו הבעיות יפתרו קשור מאוד לבחירות פוליטיות. היום הבחירה הפוליטית היא בין קבלת הריסון לבין קידום פוליטיקה חלופית, מה שקשה מאד כשהתקשורת והקונגרס שייכים ברובם למפלגת וול סטריט. צריך, אם כן, ליצור את מפלגת אנטי וול סטריט.

אל מעבר לצמיחה

ההון נמצא בנקודה משמעותית, בה קשה לו יותר ויותר להגשים את מה שמרקס מכנה צבירה לשם צבירה. הצמיחה העולמית עומדת על כ-2.25% לשנה מאז סוף המאה ה-18. כלומר, בשנות שגשוג ההון צומח ביותר מ-3% לשנה. צמיחה של 3% לנצח נשמעה די סבירה במאה ה-19 כשהתעשייה רק התחילה לצמוח בכמה נקודות גאוגרפיות. אבל כאשר רמת פעילות הקיימת היא כבר עצומה וכלל עולמית זה מתחיל להיות בעייתי. בשנות השבעים כדי להגיע לצמיחה של 3% היה צורך למצוא אפיקי השקעה חדשים ל-400 מיליארד דולר. היום יש למצוא אפיקי השקעה לכ-1.5 טריליון דולר. כשלא מוצאים אפיקים להשקעה יצרנית פונים ליותר ויותר פעילות ספקולטיבית בה מייצרים כסף מכסף. אני מעריך שנראה עוד הרבה פעילות כזאת בניסיון להשיג את הצמיחה הרצויה, כולל גם באמריקה הלטינית וסין. הרדיפה אחר הצמיחה נעשית בעייתית יותר ויותר. הניסיונות לקיים אותה מביאים להתפתחות של פעילויות כלכליות מסוג חדש, למשל דגש רב יותר על הפקת אירועים "ספקטקלים" חד פעמיים - בהם יש הוצאה עצומה של

צילום: Paul Stein/Flickr

בסין קורה בדיוק ההפך. בסין אין מדיניות מרסנת, אלא מעין תכנית קיינסיאנית. כששווקי היצוא שלהם נפגעו הם יצרו תכנית עידוד גדולה שעסקה בבניית תשתיות כדי להחזיר אנשים לעבודה. בנוסף הם אמרו לבנקאים להלוות כסף, כך שהבנקאים הלוו הרבה כסף להרבה פרויקטים. חלק מהעידוד הוא משוגע ולא סביר, למשל יש עליות מוגזמות במחירי הנדל"ן שמראות על ספקולציה מסוכנת, אבל בכל זאת יש עליה בצמיחה ונוצרו משרות חדשות.

בארה"ב אומרים לנו שתכנית כזו שמובלת ע"י הממשלה המרכזית לעולם לא תצליח. אבל בסין זה מתרחש בימים אלו ממש. כמובן שכמו בכל תכנית קיינסיאנית יש בה בעיות - חייבים להיות זהירים ולוודא שההשקעות שנכנסות לא יעברו לשכבות העליונות של החברה, כי אז תתקבל אינפלציה. בסין יש הרבה לחץ אינפלציוני, וזה קורה בכל המדינות שעובדות עם סין, כמו למשל ברזיל. גם לחץ אינפלציוני יוצר אי שקט של העובדים. בסין ראינו אי שקט כזה בטוויטה והונדה וכתגובה העלו משכורות ב-20%. אלא שאם מורידים מזה את האינפלציה זה לא כל כך הרבה. למרות ההעלאות, חלקו של הצרכן הסופי בכלכלה מצטמצם. עכשיו הסינים רוצים לנסות להעלות את הצריכה הפנימית כדי להתבסס פחות על ייצוא.

המודל הסיני הוא די חיובי, והמדינות שהצטרפו אליו מסתדרות די טוב, כולל גרמניה, שמייצאת הרבה לסין. בסופו של דבר אנחנו מקבלים חצי

דיק צ'יני
אמר כל הזמן
ש"רייגן לימד
אותנו שחוב
הוא חסר
חשיבות", אבל
היום פתאום
למפלגה
הרפובליקנית
אכפת מאוד
מהחוב.
למעשה, זו כל
ההיסטוריה
של הניאו
ליברליזם